

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ TARYBA

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS

1973
metai

VILNIUS 1974

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD OF
THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1973

VILNIUS

1974

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER — WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1973

VILNIUS

1974

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД
1973

ВИЛЬНИУС

1974

9(TL)
Li 237

Redakcinė kolegija

DOBROVOLSKAS JONAS, JURGINIS JUOZAS, KUN-
CYTĖ NIJOLĖ, MERKYS VYTAUTAS, MILIŪS VACYS,
STRAZDŪNAITĖ RITA (sekretorė), SADZIUS HEN-
RIKAS (vyr. redaktoriaus pavaduotojas),
TAUTAVIČIUS ADOLFAS, TYLA ANTANAS, VAITKE-
VIČIUS BRONIUS (vyr. redaktorius), ŽEPKAITĖ
REGINA

Vilnius, Kosciuškos 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas

Вильнюс, ул. Костюшки, 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

M $\frac{0164-294}{M851(10)-74}$ Z-74

© LTSR MA Istorijos institutas, 1974

In memoriam

STAKAUSKAS JUOZAS

1900.VII.24 — 1972.III.2

Velionis istorikas Juozas Stakauskas aukštuosius mokslus baigė Vienos universite-
te ir, ten gavęs filosofijos daktaro laipsnį, nuo 1934 m. dirbo Kauno Centrinio valstybės
archyvo vedėju, o nuo 1939 m.—Vilniaus Valstybinio archyvo direktoriumi. Vokiečių
okupacijos metais išsaugojo archyvą ir jame slėpė žydus, išgelbėdamas jiems gyvybę.
Pokario metais buvo kunigas ir profesorius Kauno kunigų seminarijoje.

Pagrindinis J. Stakausko darbas „Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje“ išleistas
Kaune 1934 m. Velionis gerai žinojo XIII a. šaltinius, ypač Romos kurijos dokumen-
tus. Jis plačiai nušvietė Mindaugo santykius su Roma, pirmųjų Lietuvos vyskupijų įkū-
rimo, Mindaugo apostazijos ir jo santykių su Livonija klausimus. Jis laikė teisėtu lie-
tuviių pagonių pasipriešinimą Vokiečių ordinui.

J. Stakauskas taip pat tyrinėjo aukštųjų Lietuvos dvasininkų veiklą ir ją traktavo
iš idealistinės filosofijos pozicijų.

Vokiečių okupacijos metais J. Stakauskas surinko Vilniaus archyve istorinę medžia-
gą apie XIX a. spaudos draudimą bei nacionalinį judėjimą. Šios medžiagos mikrofil-
mus jis perdavė saugoti Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinei bibliotekai. Velionis
teigiamai vertino lietuvių tarybinių istorikų darbus.

M. Jučas

ORDA JURGIS

1905.III.20 — 1972.VI.8

Meno istorikas ir archyvinių šaltinių žinovas J. Orda pradžios mokslą išėjo namuo-
se, o 1917 m. atvykęs į Varšuvą, įstojo į gimnaziją ir 1923 m. ją baigė. Tais pačiais
metais jis įstojo į Varšuvos universiteto Filosofijos fakultetą. 1926 m. persikėlė į Vil-
nių. Čia pradėjo lankyti S. Batoro universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą, kurį
1933 m. baigė, įgydamas filosofijos daktaro laipsnį ir istorijos bei meno istorijos spe-
cialybes. Jo disertacijos tema — „Pinsko miesto istorija iki XVII a. vidurio“. Čia J. Orda
nagrinėja, kokios etninės grupės pirmiausia apsigyveno Pinsko apylinkėse. Tokiais gy-
ventojais jis laiko atskirą slavų giminę pinčikus, o Pinskas buvęs svarbiausiu jų mies-
tu. Teoriją apie baltus, kaip pirmuosius Pinsko gyventojus, jis laikė nepagrįsta. Vis
dėlto K. Būgos, taip pat žinomų tarybinių kalbininkų V. Toporovo, O. Trubačiovo ir
kitų lingvistiniai darbai neginčijamai įrodo ten gyvenus baltų gimines — ir ne tik į šiau-
rę, bet ir į pietus nuo Pinsko.

Tais pačiais 1933 metais J. Orda paskelbė didelį straipsnį „Sv. Petro ir Povilo bažnyčios Vilniuje skulptūrų simbolika“. Jis gilinasi į to meto istorines sąlygas, bažnyčios fundatoriaus Mykolo Kazimiero Paco karingą, politinę veiklą, jo šeimos tradicijas, kuriomis remdamasis, aiškino bažnyčios skulptūrų istorines ir religines scenas.

Nuo 1935 iki 1937 m. J. Orda buvo ūkio ir socialinės istorijos sekcijos prie Lvovo universiteto bendradarbis. Tačiau gyveno Vilniuje ir pagal šios sekcijos užduotį dirbo Vilniaus archyvuose, rinko medžiagą apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir jos gyventojus iki XVIII a. Kartu Vilniaus teatro studijoje 1935—1938 m. dėstė meno istoriją.

1940—1957 m. jis dirbo Valstybiniame Vilniaus m. archyve bendradarbiu, Vilniaus Dailės muziejuje bibliotekininku, Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institute, Lietuvos TSR Istorijos ir etnografijos muziejuje, o 1957 m. pabaigoje grįžo prie pamėgto darbo Lietuvos TSR Centriniam valstybiniame istorijos archyve. Čia jis darbovosi atsakinguose, daug žinių reikalaujančiuose baruose. J. Orda skaitė ir suprato lietuviškai, gerai mokėjo rusų, lenkų, vokiečių, prancūzų, lotynų kalbas.

1960 m. jis paskelbė įdomų straipsnį „Trakų pusiasalio pilis“. Remdamasis beveik vien rašytiniais šaltiniais, nes iki to laiko pilis archeologų buvo labai mažai tyrinėta, jis parašė išsamią pusiasalio pilies istoriją nuo jos pastatymo iki sugriovimo XVII a. viduryje.

J. Orda daug prisidėjo prie archyvinių dokumentų išsaugojimo ir tvarkymo. Jis parengė išsamias archyvinių fondų istorijas, kurios galėtų būti atskiri moksliniai straipsniai. Darbe nemėgo skubotumo, buvo kruopštus ir pareigingas žmogus. Maloniausias J. Ordos laisvalaikio užsiėmimas buvo ekskursijos po Vilnių. Jo gyvenimo kelias pasibaigė senosiose Rasų kapinėse.

D. Butėnas

RESPUBLIKINĖMIS PREMIJOMIS ĮVERTINTI LIETUVOS ISTORIKŲ DARBAI

Lietuvos TSR Respublikinė mokslo ir technikos premija paskirta:

1972 m. ist. m. dr. prof. *Konstantinui Navickui* už monografijas: „TSRS vaidmuo, ginant Lietuvą nuo imperialistinės agresijos 1920—1940 metais“ („Mintis“, V., 1966, 336 p.) ir «Литва и Антанта» („Lietuva ir Antantė“, „Mintis“, V., 1970, 140 p.)

LIETUVOS TSR MA ISTORIJS INSTITUTE GALIMA NUSIPIRKTI SIUOS INSTITUTO LEIDINIUS:

1. Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais. Dokumentų rinkinys, d. I, XVI—XVII amžiai. Sudarė K. Jablonskis, V., 1959, 368 p., kaina—2,10 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba—lenkų ir rusų.

2. Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais. Dokumentų rinkinys, d. II, XVIII amžius. Sudarė R. Jasas ir J. Orda, V., 1961, 592 p., kaina—3,37 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba—lenkų ir rusų.

3. Тяжбы литовских крестьян и жителей местечек с управителями имений. Сборник документов, ч. III, Жалобы крестьян жителей местечек Литвы в 1795—1844 гг. Составители: М. Ючас и Р. Ясас, V., 1968, 512 p., kaina—1,79 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba—rusų, lenkų ir vokiečių.

4. Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai Lietuvos valstiečiams. Dokumentų rinkinys. Sudarė P. Pakarklis, V., 1960, 668 p., kaina—4,36 rb.

5. Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1963 г., Сборник докладов и сообщений, V., 1965, 722 p., kaina—4,08 rb.

6. Материалы VI конференции по истории науки в Прибалтике, V., 1965, 274 p., kaina—60 кар.

7. Д. Л. Похилевич, Крестьяне Белоруссии и Литвы во второй половине XVIII века, V., 1966, 215 p., kaina — 2,15 rb.

8. Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. Straipsnių rinkinys, V., 1967, 145 p., kaina — 24 kap.

9. Материалы к конференции по истории естествознания в Прибалтике, май 1968 г., V., 1968, 221 p., kaina — 45 kap.

10. A. Janulaitis, Mikalojus Akelaitis, Acta historica Lituanica, III, V., 1969, 96 p., kaina — 24 kap. Yra reziumė rusų kalba.

11. В. Меркис, Развитие промышленности и формирование пролетариата Литвы в XIX в., монографія, V., 1969, 448 p., kaina — 2,15 rb.

12. Antanas Daniliauskas, Siaurės rytų Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra, монографія, V., 1970, 192 p., kaina — 1,14 rb. Yra plačios reziumė rusų ir anglų kalbomis.

13. Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 m. (Medžiaga konferencijai, skirtai 1968 ir 1969 m. archeologinių ir etnografinių ekspedicijų rezultatams apšvarstyti. Vilnius, 1970 m. gegužės mėn. 14—15 d.), V., 1970, 156 p., kaina — 40 kap. Yra trumpos anotacijos rusų kalba.

14. С. Черняускас, Деятельность профсоюзов Советской Литвы по установлению норм в области трудовых отношений (научно-методическое пособие), V., 1971, 76 p., kaina — 25 kap. (rotoprintu).

15. А. П. Ефременко, Аграрные преобразования и начало социалистического строительства в литовской деревне в 1940—1941 годах, монографія, V., 1972, 263 p., kaina — 2 rb.

16. Buržuazinės valstybės teisinės koncepcijos, jų taikymas Lietuvoje ir kritika, Straipsnių rinkinys, V., 1972, 201 p., kaina — 80 kap.

17. П. П. Виткевичюс, Развитие электро- и радиосвязи в Литве, V., 1972, 268 p., kaina — 2,70 rb.

18. Alytaus ekonomijos dvarų pastatai 1649 metais, V., 1972, 56 p., kaina — 30 kap.

19. F. Engelo teorinis palikimas ir Lietuva, V., 1972, 163 p., kaina 72 kap.

20. O. Ruželytė, Bažnyčia ir minties laisvės slopinimas buržuazinės Lietuvos mokyklose, V., 1973, 151 p., kaina — 65 kap.

21. „Lietuvos istorijos metraštis, 1972 metai“, Autorių kolektyvas, V., 1973, 298 p., kaina — 1,45 rb.

22. Lietuvos TSR archeologijos atlasas, I, Autorių kolektyvas, V., 1974, 247 p., kaina — 2,67 rb. Yra priedas (žemėlapiai).

23. Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais (Medžiaga konferencijai, skirtai 1972 ir 1973 metų archeologinių ir etnografinių ekspedicijų rezultatams apšvarstyti, Vilnius, 1974 m. gegužės 28—29 d.), V., 1974, 206 p., kaina — 1 rb. Yra trumpos anotacijos rusų kalba.

24. R. Volkaitė-Kulikauskienė. Punios piliakalnis, V., 1974, 85 p., kaina — 53 kap.

Kreiptis: Vilnius, T. Kosciuškos 30, Istorijos institutas, telef. 25869.